

mafiaen som eksempel på et ikke-statsligt perspektiv på trans-nationale forbindelser. Hun har sandsynligvis helt ret i, at der i den internationale forbryderverden trives alternative opfattelser af verden. Men det er vanskeligt at undersøge sådanne ikke-statslige organisationer uden at romantisere forbryderne. Mest slagkraftige er tankerne, hvis de bruges som eksempel på den megen tale om det „civile“ samfunds dyder. Alt taler for, at staten vil blive afløst af forbrydersyndikater, hvis den altså afløses. Det diskuteres ikke eksplicit i artiklen, der især er god, fordi den bygger på et seriøst antropologisk feltarbejde, som for en gangs skyld ikke er udført blandt fattige og underprivilegerede, men blandt rige og overprivilegerede. De riges verdenssyn er relevant, men undersøges normalt ikke af samfundsforskere, fordi det er ubehageligt at skulle se opad til forskningsobjektet. Hvis det da ikke lige drejer sig om politiske magthavere. Og selv de er efterhånden kommet ned i øjenhøjde.

Kort sagt vil jeg anbefale en række af de individuelle bidrag. Ikke for de fraværende teoretiske betragtninger, eller for en systematisk afdækning af feltet, men for den empiriske sensitivitet og de utraditionelle synspunkter i en række af bidragene.

Uffe Østergård
Center for Kulturforskning
Aarhus Universitet

Heine Andersen og Lars Bo Kaspersen (red.), *Klassisk og moderne samfundsteori*, København: Hans Reitzel, 1996, 646 s., kr. 475,00.

Klassisk og moderne samfundsteori er i alle henseender et imponerende værk, der

tjener både redaktører, bidragydere og forlag til ære. Der er tale om en smuk og slidstærk bog, både hvad angår udstyr og indhold. Det er næppe heller for meget sagt, at *Klassisk og moderne samfundsteori* kan give sociologien som fag et tiltrængt løft. Samlet kan den tjene som studiehåndbog og opslagsværk for fagets udøvere, ligesom den selv sagt vil være uundværlig i en række undervisningsmæssige sammenhænge, hvad enten man her beskæftiger sig med de sociologiske klassikere, de sociologiske traditioner og skoledannelser eller med helt aktuelle diskussioner inden for sociologien.

Klassisk og moderne samfundsteori er skrevet af 23 skandinaviske forfattere suppleret af William Outhwaite fra Sussex, der skriver det indledende kapitel om „Klassisk og moderne samfundsteori“. Bogen er disponeret i tre dele, hvor første del er viet en gennemgang af „the founding fathers“: Marx, Spencer, Tönnies, Durkheim, Weber, Simmel, Cooley og Mead. Disses bidrag til den sociologiske tænkning præsenteres, hvad angår genstandsområder, grundbegreber og teoretiske sammenfatninger ledsaget af kortfattede biografiske oplysninger, der også lader personen bag det respektive bidrag til sociologiens dannelse træde frem.

I anden del præsenteres vi for de skoledannelser inden for sociologien, som „the founding fathers“ lagde grundstenene til: marxisme og Frankfurterskole, funktionalisme, „interaktionisme“ og strukturalisme. Afsnittet rummer tillige en præsentation af de moderne klassikere, der er på vej til eller vel må siges allerede at være skoledannende, dvs. Foucault, Elias, Habermas, Bourdieu, Luhmann og fortalere for det „rational choice“-program, der efter deres opfattelse fremstår som et nyt, frugtbart samlende paradigme for samfundsvidenskaberne. Givetvis til o-

mafiaen som eksempel på et ikke-statsligt perspektiv på trans-nationale forbindelser. Hun har sandsynligvis helt ret i, at der i den internationale forbryderverden trives alternative opfattelser af verden. Men det er vanskeligt at undersøge sådanne ikke-statslige organisationer uden at romantisere forbryderne. Mest slagkraftige er tankerne, hvis de bruges som eksempel på den megen tale om det „civile“ samfunds dyder. Alt taler for, at staten vil blive afløst af forbrydersyndikater, hvis den altså afløses. Det diskuteres ikke eksplicit i artiklen, der især er god, fordi den bygger på et seriøst antropologisk feltarbejde, som for en gangs skyld ikke er udført blandt fattige og underprivilegerede, men blandt rige og overprivilegerede. De riges verdenssyn er relevant, men undersøges normalt ikke af samfundsforskere, fordi det er ubehageligt at skulle se opad til forskningsobjektet. Hvis det da ikke lige drejer sig om politiske magthavere. Og selv de er efterhånden kommet ned i øjenhøjde.

Kort sagt vil jeg anbefale en række af de individuelle bidrag. Ikke for de fraværende teoretiske betragtninger, eller for en systematisk afdækning af feltet, men for den empiriske sensitivitet og de utraditionelle synspunkter i en række af bidragene.

Uffe Østergård
Center for Kulturforskning
Aarhus Universitet

Heine Andersen og Lars Bo Kaspersen (red.), *Klassisk og moderne samfundsteori*, København: Hans Reitzel, 1996, 646 s., kr. 475,00.

Klassisk og moderne samfundsteori er i alle henseender et imponerende værk, der

tjener både redaktører, bidragydere og forlag til ære. Der er tale om en smuk og slidstærk bog, både hvad angår udstyr og indhold. Det er næppe heller for meget sagt, at *Klassisk og moderne samfundsteori* kan give sociologien som fag et tiltrængt løft. Samlet kan den tjene som studiehåndbog og opslagsværk for fagets udøvere, ligesom den selv sagt vil være uundværlig i en række undervisningsmæssige sammenhænge, hvad enten man her beskæftiger sig med de sociologiske klassikere, de sociologiske traditioner og skoledannelser eller med helt aktuelle diskussioner inden for sociologien.

Klassisk og moderne samfundsteori er skrevet af 23 skandinaviske forfattere suppleret af William Outhwaite fra Sussex, der skriver det indledende kapitel om „Klassisk og moderne samfundsteori“. Bogen er disponeret i tre dele, hvor første del er viet en gennemgang af „the founding fathers“: Marx, Spencer, Tönnies, Durkheim, Weber, Simmel, Cooley og Mead. Disses bidrag til den sociologiske tænkning præsenteres, hvad angår genstandsområder, grundbegreber og teoretiske sammenfatninger ledsaget af kortfattede biografiske oplysninger, der også lader personen bag det respektive bidrag til sociologiens dannelse træde frem.

I anden del præsenteres vi for de skoledannelser inden for sociologien, som „the founding fathers“ lagde grundstenene til: marxisme og Frankfurterskole, funktionalisme, „interaktionisme“ og strukturalisme. Afsnittet rummer tillige en præsentation af de moderne klassikere, der er på vej til eller vel må siges allerede at være skoledannende, dvs. Foucault, Elias, Habermas, Bourdieu, Luhmann og fortalere for det „rational choice“-program, der efter deres opfattelse fremstår som et nyt, frugtbart samlende paradigme for samfundsvidenskaberne. Givetvis til o-

verraskelse for nogen rummer gennemgangen af de moderne klassikere også en præsentation af Jean-Paul Sartre, men efter at have læst Dag Østerbergs bidrag bør man ikke længere være i tvivl om berettigelsen heraf.

Endelig præsenteres vi i tredje del for nutidige udfordringer til klassisk og moderne samfundsteori, hvor Gorm Harste eksempelvis diskuterer nyere teorier om det post-industrielle samfund (især Bells bidrag, med hvem begrebet „post-industrialisme“ har vundet hævd); nyere kulturdiagnostiske analyser (Sennett, Lasch, Ziehe) samt Ulrich Beck og Niklas Luhmann, der er ophavsmænd til begreberne „risikosamfund“ og „risikosociologi“. Poul Peder Pedersen diskuterer i et følgende kapitel det næsten altomfattende kategoriale mantra: „post-moderne“ og introducerer i denne sammenhæng blandt andet Lyotard, Scott Lash og Baumann. Den velbegrundede konklusion er, at i alle tilfælde nogle af de såkaldte post-moderne teorier rejser nye centrale problemstillinger, som en nutidig og fremtidsholdig sociologi må forholde sig til. Et kapitel beskæftiger sig med „Stat, nation og national identitet“, hvor redaktørerne, måske såre karakteristisk for dansk (og skandinavisk) sociologi, har måttet henvende sig til en historiker, nemlig Uffe Østergård, for at få belyst den teori-historiske baggrund for højest aktuelle og smertelige problemstillinger knyttet hertil. I modsætning til klassikerne, for hvem „køn“ ikke eksisterede, kan dette næppe siges at være tilfældet for moderne sociologi, og Karin Widerberg leverer et historisk exposé over de sidste 20-30 års forskning i køn og de forskellige ind mellem meget intense diskussioner om denne forsknings rette teoretiske forankring. Apropos „køn“ er der kun *to* kvindelige bidragydere blandt de 23 forfattere!

Bogens sidste kapitel, skrevet af Margareta Bertilsson, leverer en afsluttende og perspektiverende oversigt over 2000 års samfundstænkning „Fra Aristoteles til moderne samfundsteori“. Det betones, at den moderne samfundsvidenskab fødes i slutningen af 1700-tallet, hvor man for første gang opdager og reflekterer over „det sociale“ - det forhold, at mennesker i deres fælles aktiviteter indstifter ordningsprincipper, der befinder sig uden for den enkeltes vilje og hensigter. Adam Smiths blindt virkende marked er det klassiske eksempel herpå. Opdagelsen af „det sociale“ - det sociale samkvem og det sociale samspils egne iboende styringsmekanismer - er konstituerende for den moderne samfundsvidenskab. „Det sociale“ og udforskningen heraf har imidlertid lige siden været omgærdet af en lang række ambivalenser, der ikke er og næppe nogen sinde bliver overvundet. Det er artiklens ærinde at opspore disse ambivalenser i en historisk og nutidig kontekst. Det vises, at disse ambivalenser henfører sig til sociologiens bestandige vaklen mellem et naturvidenskabeligt og et kulturvidenskabeligt erkendelsesideal - mellem betræbelser på enten at formulere lovmæssigheder af principielt set universel art eller at fortolke og forstå mening tillagt konkret menneskelig handling - mellem *Erklären* eller *Verstehen* som det retningsanvisende erkendelsesteoretiske grundlag. Det dokumenteres, at antikkens klassiske erkendelsesformer og -idealer: *episteme*, *phronesis* og *poietike-techne* stadig er på spil i moderne samfundsvidenskabelig tænkning og her netop fremstår som ovennævnte metodiske og erkendelsesteoretiske ambivalenser. Det påpeges tillige, understøttet med referencer til blandt andet Hannah Arendts og Baumans tænkning, at også selve „det sociale“ fremstår med sine egne

indimellem pinefulde ambivalenser. „Det sociale“ ytrer sig både som livsnødvendige menneskelige fællesskaber og som et anonymt handlingsfelt uden for den enkeltes kontrol og ansvar - Holocaust.

Artiklen og dermed bogens sidste bemærkning er en fornem formulering, der både kan tjene som ledesnor for læsning af de øvrige bidrag og som et nødvendigt *memento* til fagets udøvere med påmindelsen, at: „bevidstheden om, at der findes plurale erkendelses- og forståelsesformer kunne muligvis resultere i en vis ydmyghed over for den viden, vi faktisk allerede har - og en respekt for den viden vi ikke har, eller som vi ganske enkelt har mistet i løbet af den historiske udvikling“ (p. 535).

Hvad nu bogens øvrige bidrag angår, er det selvsagt umuligt at finde plads til omtale af dem alle. Generelt er der tale om en imponerende homogenitet i disponering og fremstillingsform de mange forfattere taget i betragtning. For den ikke helt forudsætningsløse vil nogle af kapitlerne være mere givende end andre. Enhver der har beskæftiget sig det mindste med sociologiens teorihistorie vil være bekendt med Durkheims metodiske læresætning om „at betragte sociale fakta som ting“; „mekanisk“ og „organisk solidaritet“ og grundtrækkene i Durkheims studie af „selvmordet“. Artiklen herom gør også sobert og præcist rede herfor, men rummer ikke nogen ny eller overraskende læsning af Durkheim.

Ferdinand Tönnies' og Georg Simmels sociologi er i mindre omfang konventionel viden og her hjælpes man til gengæld godt på vej af henholdsvis Jørn Falk og Henrik Ørnstrups artikler. Selv om homogeniteten, hvad fremstillingsform angår, som sagt er imponerende, fremstår nogle bidrag mere end andre med nerve, indfølelse og prægnans ansporende til

fortsatte studier og fordybelse i det pågældende forfatterskab eller problematik. Falk og Ørnstrups artikler er nogle af de bedste eksempler herpå og stærkt motiverende til at stifte nærmere bekendtskab med den Tönnies, der parentetisk bemærket har efterladt sig over 800 titler og heriblandt ungdomsværket *Gemeinschaft und Gesellschaft*, der skulle vise sig at være epokeskabende. I en tænkning om det moderne fællesskab er Tönnies svær at komme udenom. Simmel gjorde sig berømt gennem sine analyser netop af det pulserende storbyliv og den mentalitet, der hersker her. Storbyen fostrer en blaset og reserveret karaktertype, samtidig med at det extravagante og outrerede trives her. Kontakterne er korte og flygtige, og derfor gælder det om at „fremtræde pointeret, komprimeret og så karakteristisk som mulig“, som Simmel formulerer det. At Tönnies har leveret blivende bidrag til sociologien, og at Simmel har leveret overordentligt originale synsvinkler af stor betydning for en nutidig, sensitiv sociologi, er man ikke i tvivl om efter læsning af disse to kapitler.

Hvad angår fortsatte studier af de behandlede klassikere og fordybelse i sociologiens forskellige skoledannelser er *Klassisk og moderne samfundsteori* også forbilledlig. Udover et godt emne- og forfatterindex rummer værket ikke mindre end 80 siders litteraturhenvisninger. Hvert kapitel er ledsaget af en fyldig oversigt over primærlitteratur, oversættelser heraf samt sekundærlitteratur omfattende både introducerende og kommenterende litteratur om det pågældende forfatterskab eller sociologiske problematik.

Skulle man på forhånd være skeptisk indstillet over for „rational choice-programmet“, vil man efter læsningen af Roar Hagens artikel herom kunne fundere sin skepsis mere kvalificeret. Indskrevet

i dette program er det med Jon Elsters formuleringer „trivielt sandt“ og „forførende enkelt“, at samfundets grundelement er den individuelle handling, og at hver enkelt aktør altid vil gøre, hvad han eller hun tror er bedst for ham eller hende selv. Den intentionale og kalkulerende aktør, der konstant anstiller nyttemaksimerende betragtninger og handler derefter er en elegant og besnærende figur, der fungerer overbevisende i forbindelse med spilteoretiske ræsonnementer, men en figur, der også kommer til kort i virkelighedens verden. At gå ud fra, at en aktør altid vælger det handlingsalternativ, der giver størst nytte fordrer, at aktøren har mulighed for at overskue alle handlingsalternativer, at han eller hun dernæst er indstillet på og magter at gennemføre en præcis ressourcekalkule og tillige har en klar opfattelse af, hvad „nytte“ indebærer i den konkrete valgsituation. Sådant forhold det sig givetvis ikke i de tusindtal interaktioner, som udgør substansen i „det sociale“. En del af svaret på sådanne vanskeligheder inden for „rational choice-programmet“ har været at introducere et rigere sæt af nytte/præferencer, at introducere subjektive opfattelser af, hvad der er ressourcer og et generaliseret rationalitetsbegreb. Herved undergraver programmet imidlertid også sig selv og må nødvendigvis vende tilbage til den klassiske sociologiske påpegnings af, at også normer, hvis efterlevelse ikke kan forstås ved at anstille nyttebetragtninger, har et overordentligt stærkt greb om aktørenes bevidsthed og handledispositioner. Men som sagt er man godt rustet til fortsat kritik af det program, der udover USA, hvor det er fostret, har stærke fortalere i norsk sociologi med blandt andet ovennævnte Jon Elster og Gudmund Hernes. At Ottar Brox nævnes i denne sammenhæng, tror jeg egentlig han vil betakke sig for.

Klassisk og moderne samfundsteori er også overbevisende ved en tværgående læsning. Har man eksempelvis brug for en grundig indføring i den mikrosociologiske tradition, er udbyttet stort ved en læsning af Nils Mortensens artikel om „Amerikansk pragmatisme“ fulgt op af en læsning af samme Nils Mortensen og Gorm Harstes artikel om „Sociale samhandlingsteorier“. Her fremtilles blandt andet G.H. Meads ikke umiddelbart let tilgængelige sociologi eller socialpsykologi forbilledligt klart, ligesom den læser, der ikke allerede har stiftet bekendtskab med Goffmans raffinerede studier af den sociale interaktions subtile detaljer givetvis vil blive stærkt ansporet hertil.

Mange andre af bogens bidrag kunne være nævnt og deres kvaliteter fremhævet. Heine Andersen skriver på sædvanlig kompetent vis om Habermas' bidrag til moderne sociologisk tænkning. Roar Hagen ligeså om Luhmann, og Lars Bo Kaspersen har tidligere dokumenteret sin store fortrolighed med Giddens' forfatterskab og således også i bogen her.

Nogle nævnt, de øvrige bidrag ikke glemte, men konklusionen er i alle tilfælde, at *Klassisk og moderne samfundsteori* er en fremragende bog, som enhver med den mindste interesse for sociologi vil have svært ved at undvære.

Allan Madsen
Sociologisk Institut
Københavns Universitet

Jesper Heldgaard, *Tanzania - på vej mod demokrati*, København: Mellempøkeligt Samvirke, 1996, 187 s., kr. 95,00.

Præsident- og parlamentsvalgene i Tanzania i efteråret 1995 var bemærkelses-